

Predhodna objava/1.03

Tanja Hohnec

REMŠAKOVA KAŠČA V MAČKINEM KOTU

Stanje etnološke stavbne dediščine v Zgornji Savinjski dolini

V prispevku predstavljam kašče Zgornje Savinjske doline s poudarkom na tipološki pojavnosti, ohranitvi in stanju tovrstne stavbne dediščine, v nadaljevanju pa potek obnove Remšakove kašče v Šmiklavžu v letu 2000.

Na območju nekdanje občine Mozirje, danes upravne enote s šestimi novimi občinami, ki obsegajo območje Zgornje Savinjske doline in Zadrečke doline, je bilo leta 1985 evidentiranih in leta 1987 razglašanih med drugim tudi 87 etnoloških spomenikov (UL SRS 27/87). Upravna enota je v letu 1997 pregledala stanje naravnih znamenitosti ter kulturnih in zgodovinskih spomenikov na omenjenem območju in rezultate objavila tudi v knjižni obliki.¹ V desetletnem obdobju so se pokazale bistvene spremembe zlasti pri etnološki stavbni dediščini. Od 87 razglašanih spomenikov je postopoma propadlo ali pa je bilo porušanih šest objektov. Med ohranjenimi pa so v številnih primerih s posegi nastale takšne spremembe, da je treba revidirati vrednotenje. Med 81 etnološkimi spomeniki je kar 28 kašč, ki so najbolj ohranile svojo prvotno podobo, zasnovo in funkcijo. Razlogi so seveda znani: stavbe so razmeroma

Kašča pred obnovo, okrog leta 1980, arhiv družine Poličnik

manjšega obsega in so zato tudi finančni zalogaji za obnovo manjši, poleg tega so obnovitveni posegi največkrat le na ostrejšu, in sicer zamenjava kritine. Ker so kašče večinoma tesno povezane s stanovanjskim objektom, nudijo odlične možnosti za hrambo česarkoli, s tem pa se osnovna namembnost bistveno ne spremeni. Tipološko bi lahko posamezne kašče razvrstili takole:

- pritlične enocelične kašče pravokotnega tlorisa, lesene (Logarska dolina, Matkov kot),
- vrhkletne enocelične kašče pravokotnega tlorisa, zidane - lesene (Zadrebča dolina),
- vrhkletne enocelične kašče pravokotnega tlorisa z gornjo kaščo, zidane - lesene (Mačkin kot, Florjan, Strmec),
- nadstropne kašče pravokotnega tlorisa, lesene (Mačkin kot),
- vrhkletne dvo/trocelične kašče pravokotnega tlorisa, zidane - lesene (Florjan, Strmec, Raduha).

Evidentirane kašče so le v nekaterih primerih tudi datirane, letnice se pojavljajo bodisi na zunanjsčini bodisi na tramu v notranjsčini, zasledimo lahko celo več datacij, ki pričajo o morebitnih kasnejših posegih. Pogosto najdemo letnice tudi na kaštah - skrinjah za žito. Izpostavimo lahko najstarejše datirane med doslej evidentiranimi kaščami v Zgornji Savinjski dolini, vse pa se nahajajo na območju Zadrebče doline:

- 1686: Tominškova kašča, Rovt pod Menino 19,
- 1688: Podmeninškova kašča, Tirosek 58,
- 1735: kašča pri Spodnjem Jamniku, Florjan pri Gornjem Gradu 34,
- 1790: Remšakova kašča, Šmiklavž 32.

Da so gospodarji skozi stoletja kaščam posvečali posebno pozornost, pričajo številni detajli, npr. bogato izrezljana vrata, umetelno rezane stropne deske, dekorativno izdelane kovane ključavnice, tesarsko mojstrstvo graditeljev (vezave na lastovičji rep, poudarjeni izpahi na prehodih v gornje kašče ipd.).² Posebej velja omeniti edino ohranjeno poslikavo na lesenem gospodarskem objektu, to je na vratih Remšakove kašče, ki je po Sedejevih zapisih edinstvena.³

KAŠČE - ZGORNJA SAVINJSKA DOLINA

(Občine Mozirje, Nazarje, Gornji Grad, Ljubno, Luče in Solčava)
stanje: avgust 2001

Zap.št.	Naslov	Občina	Tipološka opisna oznaka	datacija
1.	ČEPLJE 2, BOČNA	GORNJI GRAD	prit., del. lesena, del. zidana iz tesanih brun, dvočelična	
2.	FLORJAN PRI GORNJEM GRADU 34	GORNJI GRAD	vrhkletna kašča iz tesanih brun, dvočelična	1735
3.	JUVANJE II	LJUBNO	prit., del. lesena, del. zidana iz tesanih brun	
4.	LOGARSKA DOLINA 7	SOLČAVA	(1) pritlična, z gornjo kaščo iz tesanih brun, enocelična	
5.	LOGARSKA DOLINA 7	SOLČAVA	(2) pritlična, z gornjo kaščo iz tesanih brun, enocelična	
6.	OTOK 7	GORNJI GRAD	vrhkletna kašča iz tesanih brun	
7.	PLANINA 8	LJUBNO	vrhkletna kašča iz tesanih brun z opažem, dvočelična	
8.	PUSTO POLJE 17	NAZARJE	vrhkletna kašča iz tesanih brun, dvočelična	
9.	RADEGUNDA 38	MOZIRJE	vrhkletna kašča iz tesanih brun z gornjo kaščo, tročelična	
10.	RADMIRJE 21	LJUBNO	vrhkletna kašča iz tesanih brun, dvočelična	1722
11.	RADMIRJE 25	LJUBNO	pritlična, zidana, dvočelična	
12.	RADMIRJE 59	LJUBNO	vrhkletna kašča iz polkrožnih brun, dvočelična	
13.	RADUHA 18	LUČE	pritlična iz tesanih brun, dvočelična	1870
14.	RADUHA 20	LUČE	vrhkletna kašča iz tesanih brun, tročelična	
15.	ROBANOV KOT 29	SOLČAVA	pritlična iz tesanih brun, tročelična / predelana nadstropna zidana kašča, dvočelična	
16.	RORE 26, LJUBNO	LJUBNO	vrhkletna kašča iz tesanih brun z gornjo kaščo	1686
17.	ROVT POD MENINO 19	NAZARJE	pritlična z gornjo kaščo iz tesanih brun, enocelična	
18.	SAVINJSKI GAJ	MOZIRJE	vrhkletna kašča iz tesanih brun z opažem, dvočelična / predelana	
19.	STRMEC 13	LUČE	vrhkletna kašča iz tesanih brun z opažem, dvočelična / predelana	
20.	STRMEC 14	LUČE	vrhkletna kašča iz tesanih brun z opažem, dvočelična / predelana	
21.	STRMEC 17	LUČE	vrhkletna kašča iz tesanih brun, delno z opažem, dvočelična / predelana	
22.	STRMEC 18	LUČE	vrhkletna kašča iz tesanih brun / predelana	
23.	ŠMIHEL NAD MOZIRJEM 14	MOZIRJE	vrhkletna kašča iz tesanih brun, tročelična	
24.	ŠMIHEL NAD MOZIRJEM 24	MOZIRJE	vrhkletna kašča iz tesanih brun, tročelična, z delnim opažem	
25.	ŠMIHEL NAD MOZIRJEM 26	MOZIRJE	vrhkletna kašča iz tesanih brun, dvočelična	
26.	ŠMIKLAVŽ 16	GORNJI GRAD	pritlična kašča iz polkrožnih brun, dvočelična / prenesena	1833
27.	ŠMIKLAVŽ 17	GORNJI GRAD	vrhkletna kašča iz polkrožnih brun, enocelična / predelana	
28.	ŠMIKLAVŽ 20	GORNJI GRAD	vrhkletna kašča iz tesanih brun z gornjo kaščo, enocelična	
29.	ŠMIKLAVŽ 21	GORNJI GRAD	vrhkletna kašča iz tesanih brun z gornjo kaščo, enocelična	
30.	ŠMIKLAVŽ 32	GORNJI GRAD	vrhkletna kašča iz polkrožnih brun, enocelična	1790
31.	ŠMIKLAVŽ 32	GORNJI GRAD	nadstropna kašča iz tesanih brun, dvočelična	
32.	TIROSEK 58	GORNJI GRAD	vrhkletna kašča iz tesanih brun, enocelična	1688
33.	VARPOLJE 2	MOZIRJE	nadstropna zidana kašča / predelana	
34.	VARPOLJE 3	MOZIRJE	nadstropna zidana kašča / predelana	
34.	VOLOG 4	NAZARJE	nadstropna zidana kašča	

¹ Naravne znamenitosti in kulturni spomeniki Zgornje Savinjske doline, Upravna enota Mozirje, 1998.

² Jakob Božič, Katastrska občina Florjan nad Gornjim Gradom, v: Kotnikov zbornik, Celje 1956, 9-18.

³ Ivan Sedej, Sto najlepših kmečkih hiš na Slovenskem, Ljubljana 1989, 154-155.

© MKZ, GZS, Globalvision 10/9/2001
ŠMIKLAVŽ 32, REMŠAKOVA DOMAČIJA

Izsek iz Atlasa Slovenije M 1: 50 000.

Franciscejski kataster. 1825, reambulacija 1840.

I. St. Nikolai . 259.

KONSERVATORSTVO

Remšakovaka kašča foto T. Hohnec, julij 2000 fototeka ZVNKD Celje

Prekrivanje s slamo, oktober 2000, foto T. Hohnec, fototeka ZVNKD Celje

Remšakova domačija

Remšakova domačija, dom družine Poličnik, se nahaja v Šmiklavžu, razloženem naselju v gornji Zadrecki dolini, natančneje na izteku ravninskega dela sicer zaprte doline Mačkinega kota ob potoku Mačkovcu, ki se zaključuje pod Lepenatko (1425 m) in Kašnim vrhom (1290 m). Šmiklavž je s cesto že dolgo povezan z glavno prometno žilo Kamnik-Gornji Grad.⁴

Domačijo v gruči sestavlja sedem stavb: hiša, gospodarsko poslopje, svinjaki, dvojni vezan kozolec, elika nadstropna lesena kašča, manjša kašča ob hiši in kapelica. Ob potoku Mačkovcu se očem skriva še mlin, na pašniku nedaleč od domačijskega jedra pa je postavljena sušilnica za seno oziroma parna. Lastnosti kulturnega spomenika imata obe kašči in mlin. K domačiji je prvotno spadala še preužitkarska kočna na njenem severnem robu, ki je sicer še ohranjena, vendar ima novega lastnika.

Posamezne stavbe so vzporedno nanizane druga na drugo, na severnem delu je njiva, na južnem pa se razprostira sadovnjak s starimi sortami jablan ter pašniki.

Kašča je z občinskim odlokom razglašen kulturni spomenik (UL. SRS št. 27/87). Varovana je v skladu z zakonom o kulturni dediščini (UL RS št. 7/99) ter je glede na 11. člen citiranega zakona vpisana v zbirni register dediščine (ZRD) z evidenčno številko dediščine 758 (EŠD), ki je po zakonu osnovna identifikacija enote.

Med obnovo, september 2000, foto T. Hohnec, fototeka ZVNKD Celje

Remšakova kašča, potek obnove v letu 2000

Reprezentančnost kašče po Sedejevih besedah posebej poudarja mojstrsko združevanje tesarstva in slikarstva. Kašča je posebnost in izjemnost tako v gradnji s polkrožnimi brunji, ki so na območju Zgornje Savinjske in Zadrebke doline redkost, kot v posameznih detajlih (zamreženo okno, vezava ...). Še večjo pozornost pa pritegne poslikava na vhodnih vratih v klet, kjer je upodobljena figura sv. Florjana, na vhodnih vratih v kaščo pa je poleg letnice 1790 (nekateri jo berejo tudi 1720) upodobljena Marija z detetom. Kot je ugotavljal dr. Sedej, so poslikave na lesenih gospodarskih stavbah zelo redke. Doslej je to edina evidentirana kašča na območju Savinjske doline z ohranjenimi poslikavo.

Vrhkletna enocelična kašča manjšega pravokotnega tlorisa je v kletnem delu zidana iz kamna in beljena z apnenim beležem. Klet je delno vkopana, vhod je s čelne strani. Pred obnovo je bil dostop do kašče v nadstropnem delu po lesenih stopnicah, ki so najprej vodile na gank. Le-ta je potekal vzdolž daljše in glavne – krajše fasade, ograja je bila iz pokončnih, tesno skupaj zbitih desk. Gank je s posameznimi podpornimi stebri povezan s špirovci na ostrešju. Leseni del je zgrajen iz polkrožnih brun, ki se na vogalih povezujejo na lastovičji rep. Med dve brunji sta na levi stranici vrezani okni, ki sta zamreženi s križno kovano mrežo. Vhod v kaščo je na čelni strani, vrata so žlebičasto izrezljana, na njih je upodobljena Marija z detetom ter reliefno vrezana letnica 1790. Številka 9 je nekoliko nejasna, tako da marsikdo prebere letnico 1720. Pred obnovo je bila na desni strani h kašči prislunjena lesena lopa, ki je po pripovedovanju lastnikov sodila v petdeseta leta 20. stoletja. Konec osemdesetih let so tedanji lastniki obnovili streho, prvotno obliko dvokapnice z delnim čopom na čelu in slamnato kritino so »popravili« v preprosto dvokapnico in jo prekrili s trajnejšo kritino – cementnimi špičaki.

Osnovno izhodišče za obnovo je bila ohranitev primarne gospodarske funkcije, kar pomeni, da obnove notranjščine ni bilo niti ni bila potrebna, hkrati pa smo tako mi kot lastniki želeli čim manj novih posegov. Temeljno delo je bila rekonstrukcija prvotne oblike strehe – dvokapnica z enim delnim čopom, in ponovno prekrivanje s slamnato kritino – v celoti rženo. Rž so lastniki sami posejali, ročno poželi, sušili in vezali v snope. Priskrbeli so domačega krovca, ki je streho prekril tako, kot je to bilo značilno oziroma ustrezno za ožje geografsko območje. V nadaljevanju smo se odločili za odstranitev lope na desni strani. Pri tem so se pokazali štrleči podporni tramovni nosilci nad kletnim delom, ki so pričali o prvotnem poteku ganka tudi vzdolž desne stranske fasade. Zaradi dotrajanosti stebrov, pohodnih desk in ograje na ganku je bila potrebna zamenjava v celoti. Lastnik je priskrbel že »postaran« les, posušen in naravno obarvan, saj toniranja z umetnimi barvili nismo dovolili, prav tako je lastnik ročno izdelal lesene žeblje, s katerimi so pritrjene nove deske na ganku in zatrepu. Le-ta je bil na glavni fasadi v celoti zamenjan z deskami različnih širin

Poslikava na vratih v kaščo, Marija z detetom in letnica 1790, junij 2001, foto T. Hohnc, fototeka ZVNKD Celje

Obnovljena kletna vrata s sv. Florjanom, junij 2001, foto T. Hohnc, fototeka ZVNKD Celje

Obnovljena kašča, junij 2001, foto T. Hohneec, fototeka ZVNKD Celje

in prilagojen obliki čopaste strehe. Ponovno je bil ometan kletni del v nekoliko grobi strukturi in neizravnani.

Obnova je potekala od aprila 2000 (sejanje rži) do 13. novembra 2000 s slovesno otvoritvijo in predstavitvijo pri Poličnikovih. Obnovo sta sofinancirala Ministrstvo za kulturo in Občina Gornji Grad.

Za nekaj desetletij smo z izrednim poslušom in pozitivnim odnosom lastnikov do kulturne (družinske) dediščine rešili še eno skromno, a pomembno arhitekturo. Kako pomemben je tudi korekten in pozitiven odnos med lastnikom in konservatorjem ter prisotnost medijev, pričajo številni telefonski klici iz Zgornje Savinjske doline v smislu *Pridite pogledat našo kaščo*. Evidentiranju, svetovanju in obnovam številnih enot etnološke dediščine torej še ni videti konca kljub nekaterim črnogledim napovedim.

Viri in literatura:

FRANCISCEJSKI KATASTER. 1825, reambulacija 1840.

HAZLER, Vito 1999: Podreti ali obnoviti? Zgodovinski razvoj, analiza in model etnološkega konservatorstva na Slovenskem, Ljubljana.

HOHNEC, Tanja 2000: Obnova Remšakove kašče, Šmiklavž 32 (konservatorski program). ZVNKD Celje.

KOTNIKOV ZBORNIK. Mestni muzej Celje 1956.

KRAJEVNI LEKSIKON Slovenije. III. knjiga, Ljubljana 1976.

NARAVNE ZNAMENITOSTI in kulturni spomeniki Zgornje Savinjske doline. UE Mozirje 1989.

DOKUMENTACIJA ZVNKD Celje.

SEDEJ, Ivan 1989: Sto najlepših kmečkih hiš na Slovenskem. Ljubljana.

4 Krajevni leksikon Slovenije, III. knj., Ljubljana 1976, 241.

5 Letnico 1790 je strokovno utemeljeval že dr. Ivan Sedej v navedenem delu, potrdil pa jo je tudi restavrator Gregor Podkrižnik, ki je vrata obnovil: konserviral poslikavo, utrdil pohištvo, izdelal in dodal manjkajoče dele - mrežo na kletnih vratih. Ugotovil je tudi, da je poslikava Marije z detetom na zgornjih vratih starejša, ustrezna dataciji, medtem ko je poslikava sv. Florjana na kletnih vratih brez reliefne osnove, mlajša. Obe sta v tempera tehniki.